

Aldona Zawajska

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej SGGW

Tomasz Siudek

Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych SGGW

Finansowe i pozafinansowe formy wspierania ochrony środowiska

Wprowadzenie

W wielu krajach, zwłaszcza w Unii Europejskiej, polityka ochrony środowiska stała się przedmiotem wzmożonej uwagi w latach 90. Układ Europejski wyodrębnia naturalne środowisko jako dziedzinę priorytetową we współpracy dwustronnej, jak również jako obszar zbliżenia ustawodawstwa polskiego do ustawodawstwa Wspólnoty.

Polska była pierwszym krajem w Europie Środkowowschodniej, który po 1989 r. wypracował nową politykę wobec środowiska naturalnego. W 1991 r. przyjęto krajową politykę ochrony środowiska, natomiast w 1996 r. – ustawę o ochronie środowiska. Poziom wydatków na inwestycje w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego i gospodarki wodnej w Polsce, mierzony udziałem w PKB, wynosił w 1997 r. odpowiednio 1,6 i 0,4% i należał do przeciętnych w regionie. Udało się zmobilizować środki finansowe w postaci opłat i kar przeznaczonych na fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej. W 1997 r. wpływy te osiągnęły 1636 mln zł, co stanowiło jednak zaledwie 18% wymienionych nakładów¹.

W opinii Komisji Europejskiej², oceniającej stopień spełniania przez kraje kandydujące kryteriów kopenhaskich, w Polsce szczególną uwagę należy poświęcić szybkiemu dostosowaniu legislacji w zakresie środowiska naturalnego do *acquis communautaire*. Uzyskanie ostatecznej zgodności z wieloma dokumentami legislacyjnymi wymaga jednak zwiększenia poziomu inwestycji publicznych i prywatnych (np. na zarządzanie odpadami i substancjami chemicznymi, uzdatnianie wody, oczyszczanie powietrza). Dostosowanie do wymogów Unii w zakresie ochrony środowiska wydaje się szczególnie trudne między

¹GUS, Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1998.

²The European Commission, 1998: Enlargement 98. Commission Report. Poland.

innymi dlatego, że jest kosztowne. Szacuje się że we wszystkich krajach EŚW, kandydujących do Unii Europejskiej, potrzebne są nakłady ok. 100–120 mld EURO (ok. 1000 EURO *per capita*)³. Stanowiłoby to prawie 36% średniego PKB na 1 mieszkańca w tych krajach, wynoszącego około 2800 EURO.

Uchwalona w 1991 r. przez Sejm polityka ekologiczna państwa wprowadziła do praktyki ochrony środowiska stosowaną także w UE zasadę „zanieczyszczający płaci” (z ang. *Polluter Pays Principle*). Zasada ta oznacza, że odpowiedzialność za integrowanie ochrony środowiska naturalnego z działalnością poszczególnych sektorów, w tym rolnictwa, spada na zanieczyszczającego. Dotyczy to również odpowiedzialności finansowej. Oznacza to, że zanieczyszczający musi znaleźć środki na sfinansowanie koniecznych działań ochrony środowiska.

Zapotrzebowanie na środki finansowania ochrony środowiska jest w dużym stopniu uzależnione od kosztów i warunków ich pozyskania. Oczywiście jest, że największy popyt zgłaszany jest na środki „tanie” i „łatwe” (np. niektóre bezwrotne dotacje) i zmniejsza się wraz ze wzrostem stopnia trudności i zwiększającym się kosztem ich pozyskania (np. kredyty obciążone trudnymi warunkami udzielania oraz wysoką stopą procentową). Niekorzystna sytuacja dochodowa rolnictwa w warunkach gospodarki rynkowej powoduje ograniczanie środków własnych na inwestycje. Konieczne stało się uruchomienie zewnętrznych, tanich źródeł finansowania różnych działań proekologicznych.

W systemie finansowania ochrony środowiska w Polsce występuje pozytywna tendencja przenoszenia w coraz większym stopniu ciężaru tego finansowania na budżety gminne oraz przedsiębiorstwa (tab. 1). Stanowi to wyraz procesu decentralizacji oraz „wbudowywania” ochrony środowiska w strategię funkcjonowania podmiotów gospodarczych i gmin, czyli praktycznego realizowania zasady „zanieczyszczający płaci”. Poniższe dane wskazują na jeszcze jedną ważną cechę tego systemu finansowania w Polsce: udział pomocy zagranicznej utrzymuje się na stosunkowo niskim i stabilnym poziomie 4–5% wszystkich środków wydawanych na ochronę środowiska. Mimo tak niskiego udziału tej pomocy należy podkreślić jej ogromną rolę w uzupełnianiu finansowania tych elementów przedsięwzięcia, na które często trudno zdobyć środki z innych źródeł.

³Szacki J., 1998: Lokalna polityka ochrony środowiska w perspektywie integracji z Unią Europejską.

Tabela 1

Struktura środków finansowych na działania ekologiczne w latach 1991–1995 w Polsce (w procentach)

Wyszczególnienie	1991	1992	1993	1994	1995
Fundusze ekologiczne	40	58	47	41	40
Budżet centralny	5	5	7	5	5
Budżety gminne	20	13	16	19	18
Środki własne przedsiębiorstw	30	20	25	31	32
Pomoc zagraniczna	5	4	5	4	5
Ogółem	100	100	100	100	100

Źródło: Ministerstwo Ochrony Środowiska, Leśnictwa i Zasobów Naturalnych.

Rynek finansowania ochrony środowiska

Finansowanie przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska w Polsce jest nową, ale dynamicznie rozwijającą się działalnością na rynkach finansowych. Od początku lat 90. obserwuje się gwałtowny wzrost zarówno popytu na środki finansowe przeznaczone na realizację inwestycji ekologicznych, jak i wzrost podaży funduszy na ochronę środowiska.

Podstawowe znaczenie na omawianym rynku zajmowały fundusze publiczne (fundusze ekologiczne, budżet centralny oraz budżety miast i gmin). Stanowiły one łącznie 63% całości środków finansowych przeznaczonych na ochronę środowiska w 1995 r. (tab. 1). Środki własne podmiotów gospodarczych oraz kredyt bankowy pełniły wciąż rolę pomocniczą, ale widoczna jest tendencja stopniowego odwracania tej zależności.

Wzrost popytu na środki inwestycyjne, służące ochronie środowiska, spowodowany został przede wszystkim urynkowaniem i prywatyzacją gospodarki, co oddzieliło podmioty regulujące od regulowanych, przywróciło bodźcową rolę cen, twarde ograniczenie budżetowe oraz konieczność oszczędzania i szacowania zasobów naturalnych. Innymi czynnikami sprzyjającymi wzrostowi tego popytu są procesy integracyjne z Unią Europejską i przystąpienie Polski do OECD. Zachęcają one bądź wymuszają spełnianie światowych standardów także w dziedzinie ochrony środowiska oraz dostosowanie do wymagań międzynarodowych konwencji i umów.

Podaż pieniądza na ochronę środowiska pochodzi z różnych źródeł i przybiera różne formy. Źródła te dzielą się na:

- źródła publiczne (fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, środki budżetu państwa i budżetów gmin oraz środki instytucji publicznych, takich jak agencje i fundacje);

- źródła prywatne (wydatki ze środków własnych przedsiębiorstw i innych podmiotów gospodarczych;
- wydatki instytucji samorządowych oraz wydatki ludności;
- pomoc zagraniczną.

Źródła publiczne dominują obecnie na rynku finansowym ochrony środowiska i są wykorzystywane do wspierania realizacji polityki ekologicznej państwa oraz regionalnych i lokalnych programów ochrony środowiska. Sektor instytucji prywatnych ulega wzmocnieniu przez postępujący proces prywatyzacji i przenoszenie rynkowych zasad finansowania inwestycji w obręb inwestycji ekologicznych. Jego udział wzrasta w wyniku wykorzystania banków do współfinansowania inwestycji wspieranych ze środków publicznych.

Dostępnymi na rynku formami finansowania inwestycji ochrony środowiska są:

- zobowiązania finansowe (np. kredyty, pożyczki, obligacje, leasing);
- udziały kapitałowe (np. akcje lub udziały w spółkach komunalnych);
- dotacje.

Formy te czasem występują łącznie (np. dotacje do spłaty odsetek od kredytów bankowych lub pożyczki preferencyjne). Wśród zobowiązań finansowych najbardziej powszechne są pożyczki udzielane przez fundusze ekologiczne. Udziały kapitałowe to nowa, towarzysząca rozwojowi sektora bankowego, forma finansowania inwestycji ekologicznych. Angażowanie kapitału w produkcję urządzeń ochrony środowiska, doradztwo ekologiczne lub bezpośrednie finansowanie inwestycji są najczęściej dokonywane na komercyjnych zasadach. Przez sfinansowanie modernizacji lub zaoszczędzenie zasobów realizuje się efekt ekonomiczny stanowiący o sensie angażowania kapitału. Dodatkowo, rozwój tej formy finansowania ułatwiają gwarancje i ubezpieczenia ekologiczne. Dotacje stanowią tradycyjny sposób finansowania nakładów na ekologię. W czystej formie są używane do przyspieszania procesu inwestycyjnego w obszarach stanowiących zagrożenie dla zdrowia i lokalnego rozwoju. Dotacje używane są również przy preferencyjnych pożyczkach, które łączą zalety dotacji i kredytu. Najczęstszą formą występowania tego skojarzenia są pożyczki preferencyjne udzielane ze środków pieniężnych funduszy ekologicznych oraz linie kredytowe uruchamiane w bankach komercyjnych przez fundacje i fundusze ekologiczne lub tworzenie funduszy rewolwingowych.

Najczęściej występujące powiązania pomiędzy źródłami i formami finansowania inwestycji ekologicznych przedstawiono w tabeli 2.

Fundusze ekologiczne i fundacje oraz pomoc zagraniczna są głównymi źródłami dotacji. Banki, instytucje leasingowe i fundusze kapitałowe oferują najczęściej kredyty lub udziały kapitałowe, wraz z którymi dostarczają wiedzę oraz doświadczenie techniczne i menadżerskie. Formy mieszane, reprezentowa-

Tabela 2

Sposób finansowania inwestycji ekologicznych przez różne źródła finansowe

Źródła/Formy	Zobowiązania finansowe	Udziały kapitałowe	Dotacje
Fundusze ekologiczne	×	×	×
Fundacje	×		×
Banki	×	×	
Institucje leasingowe	×	×	
Fundusze inwestycyjne		×	

Źródło: Ministerstwo Ochrony Środowiska, Leśnictwa i Zasobów Naturalnych.

ne głównie przez preferencyjne pożyczki, angażują często dwa źródła finansowania i oferują ściśle kontrolowaną i ukierunkowaną pomoc.

Powszechnie uważa się, że zapotrzebowanie na środki finansowe na ochronę środowiska znacznie przewyższa ich podaż. Tymczasem wiele uruchomionych w ostatnich latach zagranicznych linii kredytowych dla inwestycji ekologicznych nie zostało wykorzystanych. Wiele polskich i zagranicznych instytucji finansowych ma problemy z wydaniem nawet dosyć „tanich” pieniędzy na ochronę środowiska, gdyż nie ma dobrze przemyślanych i przygotowanych projektów inwestycji ekologicznych.

Na rynku finansowania inwestycji ekologicznych w Polsce dominują:

- fundusze ekologiczne;
- fundacje i programy pomocowe;
- banki;
- instytucje leasingowe;
- fundusze inwestycyjne.

Każda z tych instytucji ma swoje cele i zadania. Decydują one wspólnie o przejrzystości i efektywności rynku finansowania inwestycji ekologicznych w Polsce.

Na system funduszy ekologicznych w Polsce składają się: Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (fundusz narodowy), Wojewódzkie Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (fundusze wojewódzkie) oraz fundusze gminne. Fundusz narodowy i fundusze wojewódzkie, w zakresie określonym ustawą, samodzielnie podejmują decyzje o tym, jakie przedsięwzięcia finansować, jakimi instrumentami wspierać ekologiczne zamierzenia inwestora oraz na jakich warunkach oferować swoje środki finansowe. Dokument, który powołał do życia fundusze ekologiczne⁴ wymienia cele ogólne,

⁴Ustawa z dnia 3 kwietnia 1993 r. o zmianie ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska oraz ustawy Prawo wodne; DzU Nr 40, poz. 183.

które powinny być wspierane przez nie finansowo. Ustawa precyzuje przedmiotowe i podmiotowe ograniczenia dla udostępniania środków finansowych z funduszy ekologicznych. Zgodnie z nimi, każdy fundusz stosuje własne kryteria oraz procedury oceny i wyboru proponowanych przedsięwzięć inwestycyjnych. Dysponuje także własnymi zasadami udzielania i umarzania pożyczek.

Fundacje i programy pomocowe udzielają grantów i dotacji, które są najbardziej pożądaną przez użytkowników środowiska, a jednocześnie najbardziej ograniczoną formą współfinansowania inwestycji ekologicznych. Instytucje udzielające dotacji pokrywają najczęściej tylko niewielką część kosztów inwestycji. Pomoc bezzwrotna, którą stanowi dotacja, jest chętnie lokowana w obszarze edukacji, szkoleń i treningu, a także wymiany doświadczeń i promowania nowoczesnych rozwiązań technicznych. Na rynku finansowym w Polsce sytuacja jest jednak szczególna ze względu na zawarte porozumienie o konwersji części polskiego zadłużenia zagranicznego na finansowanie inwestycji ekologicznych. Dotacje z tego źródła, udzielane przez EkoFundusz, są przeznaczone na finansowanie wyodrębnionych zadań inwestycyjnych.

Do najbardziej rozpowszechnionych form udzielania bezzwrotnej pomocy finansowej należą:

- pomoc w formie postawienia do dyspozycji kwoty pieniężnej na uzgodnione zadanie inwestycyjne lub projekt (środki pieniężne są zwalniane sukcesywnie w miarę realizacji zadania);
- pomoc konsultingowa (doradztwo), polegająca na zakupie usługi, np. w postaci opłacenia kosztów przygotowania projektu inwestycyjnego do realizacji. Instytucje oferujące taką pomoc nie udostępniają bezpośrednio środków finansowych, lecz wynajmują na koszt własny konsultantów do wykonania określonych prac na rzecz podmiotu realizującego inwestycje;
- pomoc szkoleniowa w zakresie wybranych tematów. Dotacja obejmuje pokrycie kosztów przygotowania materiałów szkoleniowych i samego szkolenia. Środki finansowe nie trafiają bezpośrednio do zainteresowanego, ale przeznaczone są na sfinalizowanie usługi;
- pomoc w formie udostępnienia preferencyjnego kredytu. W tym przypadku dotacja najczęściej trafia do banku na opłacenie różnicy pomiędzy preferencyjną i komercyjną stopą oprocentowania kredytu.

Podstawowym źródłem finansowania z fundacji i programów pomocowych są głównie rządy i fundacje z krajów zachodnich. Do finansowanych przez UE, obok funkcjonującego już od kilku lat Phare, należą dwa programy przedakcesyjne, mające zapewnić pewne środki na realizację zadań w dziedzinie ochrony środowiska, wynikających z przygotowania do integracji z Unią:

1. SAPARD (Przedakcesyjny Program Wsparcia Rolnictwa i Obszarów Wiejskich) – główny instrument mający wspierać modernizację rolnictwa i rozwój obszarów wiejskich. Celem funduszu jest ułatwienie procesu integracji sektora rolnego z UE. Przewiduje się, że kraje kandydujące otrzymają w latach 2000–2006 500 mln EURO rocznie (Polska do 200 mln EURO). Inicjatywa w tworzeniu programów ma należeć nie tylko do rządu, ale przede wszystkim do partnerów gospodarczych i władz terenowych. UE wymaga współfinansowania do 30–50% nakładów potrzebnych na projekt. W dziedzinie ochrony środowiska można otrzymać środki na finansowanie konkretnych przedsięwzięć mających na celu:
 - rozwój metod produkcji rolniczej służących ochronie środowiska i krajobrazu wsi;
 - melioracje i poprawę struktury agrarnej;
 - rozwój infrastruktury wiejskiej;
 - poprawę gospodarki wodnej;
 - poprawę sytuacji w gospodarce leśnej, w tym zalesianie.
2. ISPA (Przedakcesyjny Instrument Polityki Strukturalnej) – program wspierający realizację dużych inwestycji, głównie w obszarze infrastruktury. Pomoc (1 mld EURO rocznie w latach 2000–2006) ma być skierowana po połowie do dwóch sektorów: transportu i ochrony środowiska. Projekty finansowane z ISPA powinny opiewać na sumę nie mniejszą niż 5 mln EURO. Ustalono udział środków maksymalnie na 85% wydatków na konkretne przedsięwzięcia. Programy strukturalne w ramach ISPA mogą być dofinansowane przez Europejski Bank Inwestycyjny, EBOR oraz Bank Światowy. Możliwe są takie formy pomocy z ISPA, jak:
 - bezzwrotna pomoc bezpośrednia;
 - pomoc zwrotna;
 - subsydiowanie stóp procentowych;
 - gwarantowane subsydium.

Polski sektor bankowy tworzy około osiemdziesiąt banków zorganizowanych w formie spółek akcyjnych lub będących bankami państwowymi⁵. Ponadto, w sektorze tym działa około 1,5 tys. banków spółdzielczych. Tworzą one największe krajowe źródło finansowania przedsięwzięć inwestycyjnych. Coraz więcej banków wykazuje zainteresowanie inwestycjami w zakresie ochrony środowiska. Banki sukcesywnie rozszerzają swoją ofertę kredytową o kredyty preferencyjne przeznaczone na przedsięwzięcia ekologiczne oraz nawiązują współpracę

⁵Wśród nich jest 68 zaliczanych do największych (spośród 247) w 11 krajach EŚW (10 stowarzyszonych z UE oraz Chorwacja). Za: *Central European Economic Review*. October 1999, vol. VII, No 8.

z podmiotami angażującymi swoje środki finansowe w ochronie środowiska (fundacje, pomoc zagraniczna). Przykładem efektów takiej współpracy są kredyty udzielane przez Bank Zachodni S.A. oraz Bank Gdański S.A. w ramach umowy z odpowiednimi funduszami wojewódzkimi. Kredyty pochodzą ze środków finansowych gromadzonych przez banki, fundusze zaś udzielają dopłat do wysokości oprocentowania. W ten sposób koszt kredytu dla podejmującego inwestycje proekologiczne ulega obniżeniu. Linie kredytowe uruchamiane przez banki na podstawie umów z fundacjami, funduszami ekologicznymi i agencjami oraz innymi sponsorami działań na rzecz poprawy stanu środowiska stanowią bogatą ofertę adresowaną do podmiotów gospodarczych prowadzących działalność w różnych sektorach gospodarki. Linie kredytowe dla inwestorów podejmujących zadania w dziedzinie ochrony środowiska obrazują zakres zainteresowania inwestorów, pokrywający się generalnie z priorytetami ekologicznymi państwa.

Szczególną rolę na rynku kredytów na inwestycje ekologiczne odgrywa Bank Ochrony Środowiska S.A. (BOŚ). Oferuje on najwięcej preferencyjnych linii kredytowych i dysponuje zróżnicowaną ofertą dla prywatnych i zinstytucjonalizowanych inwestorów, planując inwestycje w różnych regionach Polski i w obrębie różnych obszarów środowiska. Istotną rolę na rynku kredytów ekologicznych zajmują także międzynarodowe instytucje finansowe, a w szczególności Bank Światowy i Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju (EBOR). Finansują one duże zadania inwestycyjne oraz transfer wiedzy i technologii związanej z eliminacją u źródła zanieczyszczeń środowiska, a także (Bank Światowy) priorytetowe zadania zapisane w polityce ekologicznej państwa.

Leasing jest jedną z najszybciej rozwijających się form finansowania inwestycji w Polsce. Coraz częściej jest stosowany przy finansowaniu inwestycji ekologicznych. Leasing polega na oddaniu na pewien czas przedmiotu w posiadanie użytkownika, który za opłatą korzysta z niego przez ustalony okres z zastrzeżeniem (z reguły) zwrotu tego przedmiotu. Zwykle z leasingu korzysta podmiot gospodarczy, którego nie stać na zakup potrzebnego sprzętu lub który nie posiada wystarczającego zabezpieczenia potrzebnego do wzięcia kredytu bankowego. Z tego powodu leasing jest bardziej niż kredyt uniwersalną i elastyczną formą finansowania działalności inwestycyjnej. Z punktu widzenia podmiotu gospodarczego zaletami leasingu są:

- łatwy dostęp do najnowszej techniki bez angażowania własnych środków finansowych;
- zwiększenie płynności finansowej firmy;
- szybkie i elastyczne reagowanie na zmiany rynkowe przez korzystanie z dostarczanych (gotowych) urządzeń w miejsce ich zakupu;

- oszczędność na czynnościach proceduralnych związanych z wyborem i zakupem urządzenia;
- łagodniejsze, w porównaniu z kredytem, warunki umowy leasingowej (zabezpieczenie finansowe spłaty rat, zastawy itp.);
- możliwość rozłożenia finansowania przedsięwzięcia w długim okresie, co jest szczególnie istotne przy wielu rodzajach inwestycji ekologicznych.

Ekonomiczna stabilizacja i wzrost gospodarczy stworzyły podstawę dla dynamicznego rozwoju prywatnych inwestycji kapitałowych w Polsce. Pierwsze fundusze kapitałowe rozpoczęły swoją działalność w 1991 r.⁶ Obecnie działalność inwestycyjną prowadzi kilkanaście prywatnych funduszy kapitałowych. Wysoki popyt na finansowanie kapitałowe wynika z szybko rozwijającego się sektora prywatnego w gospodarce, dużego popytu inwestycyjnego oraz ciągle jeszcze stosunkowo drogiego kredytu. Ważne jest także, że finansowanie kapitałowe nie powiększa zobowiązań finansowych spółki.

Przedmiotem inwestycji kapitałowych w Polsce są spółki prywatne lub prywatyzowane, z reguły nowe, z perspektywami dynamicznego rozwoju w skali co najmniej dużego regionu. Inwestycje obejmują finansowanie początkowej fazy rozwoju firmy, restrukturyzację działalności podstawowej, sanację firmy przeżywającej kłopoty finansowe lub przygotowanie firmy do wejścia na giełdę. Prywatne inwestycje kapitałowe charakteryzuje wysokie ryzyko, które jest wynagradzane potencjalnie wysokim zyskiem. Niektórzy inwestorzy kierują się nie tylko możliwościami realizacji dużego zysku, lecz innymi celami, jak np. osiągnięcie dostępu do określonego rynku czy sektora gospodarki, tworzenie związków kapitałowych, transfer technologii. Wielu z nich specjalizuje się w kapitalizowaniu spółek działających w obszarze ochrony środowiska i oszczędzania energii. Od początku 1996 r. obserwuje się rosnące zainteresowanie funduszy kapitałowych inwestycjami ekologicznymi. Przedmiotem wejścia kapitałowego są przedsięwzięcia dotyczące tzw. czystych technologii. W fazie przygotowawczej znajduje się projekt utworzenia funduszu kapitałowego z udziałem funduszu narodowego, BOŚ, EBOR, NEFCO (Nordic Environment Finance Corporation). Będzie on dokonywał inwestycji kapitałowych w przedsięwzięciach proekologicznych o charakterze infrastrukturalnym i produkcyjnym. Innym przykładem jest amerykański fundusz kapitałowy Mees Pierson, inwestujący w przedsiębiorstwa działające w obszarze ochrony środowiska i oszczędzania energii oraz produku-

⁶W Polsce działalność tych funduszy pod nazwą fundusze powiernicze rozpoczęła się na podstawie ustawy z 22 marca 1991 r. – Prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi i funduszach powierniczych. Obecnie ich działalność reguluje ustawa z 28 sierpnia 1997 r. o funduszach inwestycyjnych.

jące urządzenia do kontroli zanieczyszczeń wody i powietrza. Stosunkowo dużym funduszem kapitałowym analizującym racjonalność znalezienia się na polskim rynku finansowym ochrony środowiska jest fundusz ECOFIN. Wszystkie one powiększają i dywersyfikują dostępne środki finansowe na inwestycje służące ochronie środowiska.

Efektywność systemu finansowania inwestycji ekologicznych i jego wpływ na przestrzeganie wymogów konkurencyjności jest istotnym problemem ewolucji rynku finansowania ochrony środowiska. Dominująca pozycja środków publicznych (fundusze ekologiczne) oferowanych na rynku może wypaczać jego charakter i naruszać zasadę konkurencyjności. Środki publiczne w formie funduszy ekologicznych obecne na rynku finansowym ochrony środowiska są wyłączone z konkurencyjnych zastosowań w innych sektorach gospodarki. Można spotkać sądy, że dotacje i preferencyjne pożyczki oferowane w znacznej skali przez fundusze hamują rozwój i aktywizację sektora bankowego i funduszy prywatnych w dziedzinie ochrony środowiska. Rozwijające się intensywnie rynkowe otoczenie funduszy ekologicznych wpływa na modyfikację zasad ich działania – poszerzają i różnicują one swoje oferty i wiążą je z nowymi formami finansowania, oferowanymi przez sektor bankowy. Wzrasta liczba banków mających z funduszami umowy o dopłatach do odsetek do kredytów udzielanych na cele ekologiczne.

Powyższy przegląd wskazuje, że w Polsce istnieje wiele form wspierania ochrony środowiska finansowanych przez różne instytucje krajowe i zagraniczne. Istotną rolę w tym zakresie na obszarach wiejskich odgrywają Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Fundacja Wspomagająca Zaopatrzenie Wsi w Wodę.

Linie kredytowe i inne programy Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Głównym celem działalności Funduszu jest finansowanie zadań dotyczących ochrony środowiska. Zadania te zostały określone w przyjętym przez Sejm RP w 1991 r. dokumencie „Polityka ekologiczna państwa” i sprecyzowane w „Programie wykonawczym do polityki ekologicznej państwa do 2000 roku”. Ich realizacja koordynowana jest przez Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa (obecnie Ministra Środowiska – *przyp. red.*). NFO-ŚiGW wykorzystuje różne formy finansowania – od pożyczek i dotacji po inwestycje kapitałowe. Podejmuje również działania w celu rozszerzania instrumentarium swoich finansowych operacji, otwierając specjalne linie kredytowe.

NFOŚiGW współpracuje z Wojewódzkimi Funduszami Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w zakresie finansowania przedsięwzięć priorytetowych. Fundusz gospodaruje również środkami powierzonymi, które pochodzą z mechanizmu ekokonwersji fińskiej, rządowych agencji krajów zachodnich (SIDA) oraz ze Wspólnoty Europejskiej (Program Phare).

Ze środków Funduszu uruchomionych jest pięć linii kredytowych na przedsięwzięcia z dziedziny ochrony środowiska.

1. Kredyty na przedsięwzięcia z zakresu budowy małych oczyszczalni ścieków

Przeznaczone są na zakup i instalację małych (o przepustowości do 200 m³/dobę) oraz przydomowych oczyszczalni ścieków. Limit wypłat stanowi 20 mln zł. O kredyt mogą ubiegać się wszystkie podmioty. Kredyt dla osób fizycznych udzielany jest na uzyskanie efektu ekologicznego w postaci instalacji przydomowej oczyszczalni ścieków o potencjalnej zdolności wyrażonej w postaci średniej przepustowości oczyszczalni w m³/dobę oraz redukcji ładunku zanieczyszczeń wg deklaracji producenta wyrażonej w BZT5 (w kg/rok). Od pozostałych kredytobiorców wymaga się uzyskania potencjalnej zdolności do oczyszczania ścieków wyrażonej w postaci średniej przepustowości oczyszczalni w m³/dobę oraz redukcji ładunku zanieczyszczeń wyrażonej w BZT5 (w kg/rok), zgodnie z operatem wodnoprawnym będącym podstawą pozwolenia wodnoprawnego. Maksymalna kwota kredytu wynosi 100 tys. zł, lecz nie więcej niż 50% wartości przedsięwzięcia. Okres kredytowania nie może przekroczyć 5 lat. Oprocentowanie wynosi 0,5 stopy redyskonta weksli NBP (nie mniej niż 7,0%). Okres realizacji nie może być dłuższy niż 18 miesięcy od daty postawienia przez bank kredytu do dyspozycji kredytobiorcy, natomiast spłata kredytu następuje od momentu zakończenia zadania.

2. Kredyty na przedsięwzięcia z zakresu zagospodarowania odpadów stałych

Kredyty udzielane są na zadania inwestycyjne polegające na organizowaniu systemów zbiórki i transportu odpadów, budowie składowisk odpadów i innych obiektów oraz zakupie urządzeń (kompaktory, prasy), związanych z usuwaniem i unieszkodliwianiem odpadów oraz ich gospodarczym wykorzystaniem. Limit wypłat ustalono na 20 mln zł. Do ubiegania się o kredyt uprawnione są jednostki samorządu terytorialnego oraz podmioty gospodarcze. Spodziewany efekt ekologiczny:

- w przypadku zadań dotyczących budowy składowisk – powierzchnia składowiska w ha i pojemność w m³;

- w przypadku zadań dotyczących budowy zakładów utylizacji lub innych obiektów służących zagospodarowaniu odpadów – potencjalna ilość odpadów utylizowanych lub zagospodarowanych w Mg/rok;
- w pozostałych przypadkach – tożsamy z efektem rzeczowym.

Kredyt może być udzielony do wysokości 50% wartości przedsięwzięcia, natomiast maksymalna jednostkowa kwota kredytu wynosi 500 tys. zł. Okres spłaty nie może być dłuższy niż 5 lat. Wysokość oprocentowania określono na 0,6 stopy redyskonta weksli NBP (nie mniej niż 7,0%). Realizacja przedsięwzięcia ma nastąpić w ciągu 12 miesięcy od daty postawienia przez bank kredytu do dyspozycji kredytobiorcy, a spłata kredytu – od momentu zakończenia zadania.

3. Kredyty na przedsięwzięcia z zakresu budowy kanalizacji sanitarnej

Służą do finansowania budowy kanalizacji sanitarnej, pod warunkiem uzyskania potwierdzenia odbioru ścieków przez istniejącą oczyszczalnię lub uzyskania od inwestora oczyszczalni, będącej w realizacji, zapewnienia o przyjęciu ścieków po zakończeniu jej budowy, a w przypadku włączenia do istniejącej kanalizacji – otrzymania potwierdzenia o przyjęciu ścieków przez użytkownika sieci. Limit wypłat wynosi 50 mln zł. O kredyt mogą ubiegać się wszystkie zainteresowane podmioty. Efektem ekologicznym są długość i średnice kolektorów. Kredytem do 500 tys. zł można sfinansować maksymalnie 50% wartości przedsięwzięcia. Wymaga się spłaty kredytu w ciągu 5 lat. Oprocentowanie wynosi 0,6 stopy redyskonta weksli NBP (nie mniej niż 7,0%). Okres realizacji przedsięwzięcia nie może przekraczać 18 miesięcy od daty postawienia przez bank kredytu do dyspozycji kredytobiorcy. Wymaga się spłaty kredytu od momentu zakończenia zadania.

4. Kredyty na przedsięwzięcia z zakresu wykorzystania odnawialnych źródeł energii elektrycznej i ciepłej

Ze środków kredytu, z limitem wypłat 15 mln zł, można finansować zadania inwestycyjne, wykorzystujące odnawialne źródła energii (przynoszące określony efekt ekologiczny w wyniku pozyskiwania energii w sposób inny niż tradycyjny), takie jak:

- (a) zakup urządzeń i instalacja małych elektrowni wodnych o mocy do 2 MW;
- (b) zakup urządzeń i instalacja elektrowni wiatrowych o mocy do 500 kW;
- (c) zakup i instalacja urządzeń systemów grzewczych z zastosowaniem pomp ciepła, wykorzystujących niskopotencjalną energię gruntu i słońca;
- (d) zakup i instalacja baterii i kolektorów słonecznych;
- (e) zakup i instalacja kotłów opalanych biomasą (słoma, odpady drzewne itp.) o mocy do 2 MW – w ramach modernizacji kotłowni węglowo-koksowych,

wraz z urządzeniami składowymi instalacji grzewczych – jako lokalnych źródeł ciepła dla potrzeb c.o. oraz c.w.u.

Efekt ekologiczny:

1. Pkt. (a) i (b): redukcja emisji zanieczyszczeń powietrza w Mg/rok, określona na podstawie wskaźników, w oparciu o planowaną produkcję energii elektrycznej w MWh/rok, tj.:
 - redukcja pyłu 50 kg/MWh;
 - redukcja dwutlenku siarki 10 kg/MWh;
 - redukcja tlenku węgla 11 kg/MWh;
 - redukcja tlenków azotu 4 kg/MWh.
2. Pkt. (c) i (d): równoznaczny z rzeczowym.
3. Pkt. (e): redukcja emisji zanieczyszczeń powietrza w Mg/rok, określona na podstawie wskaźników, w oparciu o zużycie paliwa przed modernizacją:
 - redukcja pyłu 10 kg/Mg;
 - redukcja dwutlenku siarki 20 kg/Mg;
 - redukcja tlenku węgla 26 kg/Mg.

Kredyt może być udzielony wszystkim ubiegającym się podmiotom. Maksymalna jego kwota stanowi 50% wartości przedsięwzięcia, nie więcej jednak niż 200 tys. zł. Oprocentowanie jest równe 0,5 stopy redyskonta weksli NBP (min. 7,0%). Kredytu udziela się na okres do 7 lat. Wymaga się jego spłaty od momentu zakończenia okresu realizacji zadania, ustalonego maksymalnie na 18 miesięcy od daty postawienia przez bank kredytu do dyspozycji kredytobiorcy.

5. Kredyty na przedsięwzięcia z zakresu ograniczenia emisji spalin z komunikacji masowej na terenach uzdrowiskowych przez dostosowywanie silników spalinowych do paliwa gazowego

Są to kredyty, na zakup i instalację w autobusach komunikacji masowej, prywatnych liniach minimikrobusowych i autobusowych, działających na terenach uzdrowiskowych, urządzeń umożliwiających zasilanie silników spalinowych mieszaniną gazów propan-butan. Przewidziany limit wypłat wynosi 5 mln zł.

Efekt ekologiczny: redukcja emisji zanieczyszczeń powietrza (Mg/rok), określona na podstawie wskaźników, w oparciu o deklarowane roczne zużycie paliwa przed zmianą systemu zasilania silników, tj.:

- redukcja dwutlenku siarki 2,86 kg/1000 dm³ paliwa;
- redukcja pyłu (sadzy) 5,04 kg/1000 dm³ paliwa.

Do podmiotów uprawnionych do ubiegania się o kredyt zalicza się wszystkie zainteresowane z terenów uznanych prawnie za uzdrowiska, na podstawie ustawy z dnia 17.06.1966 r. o uzdrowiskach i lecznictwie uzdrowiskowym⁷, oraz

⁷DzU 66.23.150 z dnia 23 czerwca 1966 r. z późniejszymi zmianami.

osoby fizyczne pod warunkiem prowadzenia działalności gospodarczej ponad 6 miesięcy. Kredyt nie może przekroczyć 150 tys. zł, i powinien finansować najwyżej 50% wartości przedsięwzięcia. Oprocentowany jest w wysokości 0,6 stopy redyskonta weksli NBP (nie mniej niż 7,0%). Udzielany jest maksymalnie na 3 lata. Realizacja przedsięwzięcia ma nastąpić w terminie do 6 miesięcy od daty postawienia przez bank kredytu do dyspozycji kredytobiorcy, natomiast spłata kredytu – od momentu zakończenia zadania.

Wszystkie omówione wyżej kredyty ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej są obsługiwane przez Bank Ochrony Środowiska S.A.

Kredyty i pożyczki udzielone ze środków Narodowego Funduszu w 2000 r. będą mogły być częściowo umorzone na wniosek pożyczkobiorcy po spełnieniu następujących warunków:

- zrealizowanie zadania w terminie obowiązującym w dniu dokonania pierwszej wypłaty;
- osiągnięcie określonego w umowie efektu rzeczowego i ekologicznego zadania;
- spłacenie co najmniej 50% udzielonej pożyczki z oprocentowaniem w terminach ustalonych w umowie;
- wywiązanie się przez pożyczkobiorcę z obowiązku uiszczenia opłat i kar stanowiących dochody Narodowego Funduszu oraz z innych zobowiązań w stosunku do tego Funduszu;
- przeznaczenie przez pożyczkobiorcę umorzonej kwoty na inwestycje proekologiczne.

Nie podlegają umorzeniu kredyty udzielone ze środków Narodowego Funduszu w ramach linii kredytowych, z wyłączeniem wypłaconych na podstawie umowy z dnia 20.12.1995 r. zawartej z BOŚ S.A. i na podstawie umów konsorcjalnych.

Udzielając pożyczek, NFOŚiGW może stosować preferencyjne oprocentowanie ustalane w odniesieniu do stopy redyskontowej w Narodowym Banku Polskim:

- nie niższe niż 0,3 stopy redyskontowej, lecz nie wyższe niż 8% w stosunku rocznym – przy udzielaniu pożyczek na przedsięwzięcia statutowe, realizowane przez spółki wodne, samorządy terytorialne oraz utworzone przez te samorządy przedsiębiorstwa, zakłady, spółki prawa handlowego i inne samorządowe jednostki komunalne, na inwestycje związane z ochroną wód i gospodarką wodną, wykorzystaniem alternatywnych źródeł energii, zagospodarowywaniem i unieszkodliwieniem odpadów oraz rekultywacją terenu, ochroną lasów i zalesieniem;

- nie niższe aniżeli 0,4 stopy redyskontowej, lecz nie mniej niż 8% – przy udzielaniu pożyczek na zadania dotyczące likwidacji niskiej emisji;
- 0,5 stopy redyskontowe, lecz nie mniej niż 8% – przy udzielaniu pożyczek na technologie proekologiczne, urządzenia i systemy ochrony przed hałasem, racjonalizację zużycia energii i wody, produkcję urządzeń, wyrobów lub aparatury kontrolno-pomiarowej służącej ochronie środowiska i gospodarce wodnej, a także na odpylanie gazów odlotowych w przemyśle i energetyce;
- nie niższe aniżeli 0,6 stopy redyskontowej, lecz nie mniej niż 8% – przy udzielaniu pożyczek na odsiarczanie kopalni energetycznych oraz na uruchomienie i rozwój produkcji wyrobów o zmniejszonej uciążliwości dla środowiska;
- 0,7 stopy redyskontowej, lecz nie mniej niż 8% – przy udzielaniu pożyczek na inne cele związane z ochroną środowiska i gospodarki wodnej.

Wysokość oprocentowania pożyczek powyżej 10 mln zł może być ustalana w drodze negocjacji. Pożyczka nie może przekraczać 50% kosztów zadania, z wyjątkiem udzielanych samorządom terytorialnym lub komunalnym jednostkom organizacyjnym (70% kosztów).

Przy wyborze projektu wymaga się, by przedsięwzięcia odpowiadały założeniom polityki ekologicznej państwa. Dokumentacja powinna dowodzić efektywności ekologicznej i ekonomicznej przedsięwzięcia – wymagane jest przeprowadzenie analizy i oceny ilości usuwanych zanieczyszczeń i eliminacji uciążliwości źródła. Znany powinien być również stopień powiązania projektu z innymi działaniami na rzecz ochrony środowiska, podejmowanymi w skali zakładu przemysłowego, miasta, regionu itp. Wskazane jest, aby zakładany efekt ekologiczny osiągnąć etapowo. Priorytetowo ocenia się przedsięwzięcia, w których likwidowane są zagrożenia u źródeł ich powstawania. W projektach przemysłowych zakładać należy wdrażanie nowoczesnych i czystych technologii oraz takich rozwiązań technicznych, które podnoszą sprawność już istniejących urządzeń ochrony środowiska.

NFOŚiGW może udzielać także dotacji na edukację ekologiczną, monitoring, ochronę przyrody, ekspertyzy, badania naukowe, programy wdrożeniowe i rozwojowe, zapobieganie lub likwidację nadzwyczajnych zagrożeń środowiska, utylizację wód zasolonych i na prace geologiczne. Dotacje udzielane są przede wszystkim samorządom terytorialnym, komunalnym jednostkom organizacyjnym, jednostkom budżetowym, szpitalom, sanatoriom, szkołom, domom opieki oraz innym jednostkom budżetowym prowadzącym działalność w zakresie ochrony zdrowia, profilaktyki zdrowotnej, pomocy społecznej, oświaty i kultury.

Do priorytetowych przedsięwzięć NFOŚiGW należą omówione niżej programy.

- **Programy w dziedzinie gospodarki wodnej**

Mają one na celu zwiększenie zasobów dyspozycyjnych wody oraz skuteczności ochrony przeciwpowodziowej i obejmują:

- wspieranie budowy szczególnie ważnych, określonych przez Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, zbiorników retencyjnych;
- wspieranie programów małej retencji.

- **Programy w dziedzinie ochrony powietrza**

Są to przedsięwzięcia służące ograniczeniu emisji zanieczyszczeń do powietrza, zarówno przez poprawę parametrów jakościowych paliwa, jak i jego zamianę, instalowanie urządzeń do redukcji emisji zanieczyszczeń w gazach odlotowych, modernizację i zmianę technologii oraz oszczędzanie energii. Chodzi tu o:

- krajowy program redukcji emisji dwutlenku siarki;
- ograniczanie niskiej emisji;
- ograniczanie emisji tlenków azotu;
- wykorzystanie alternatywnych, a przyjaznych środowisku źródeł energii;
- redukcję zanieczyszczeń w gazach odlotowych;
- oszczędzanie energii.

- **Programy w dziedzinie ochrony powierzchni ziemi**

Przedsięwzięcia związane z ochroną powierzchni ziemi powinny koncentrować się na redukcji odpadów u źródeł ich powstania, racjonalizacji gospodarki odpadami oraz na eliminacji bądź ograniczeniu zagrożeń dla ludzi i środowiska wynikających z tzw. zanieczyszczeń starych i działalności człowieka (transport, przemysł, wojsko, turystyka). Wśród nich znajdują się:

- rekultywacja terenów zdegradowanych przez wojska byłego ZSRR, Wojsko Polskie i przemysł;
- likwidacja uciążliwości starych składowisk odpadów niebezpiecznych;
- unieszkodliwianie odpadów powstających w związku z transportem samochodowym (auto-złom, płyny eksploatacyjne, akumulatory, ogumienie, tworzywa sztuczne) oraz zbiórka i wykorzystanie olejów pracowniczych;
- unieszkodliwianie odpadów przemysłowych i innych odpadów niebezpiecznych;
- międzygminne programy zagospodarowania odpadów komunalnych (w tym wspomaganie systemów zagospodarowania osadów ściekowych).

- **Programy w dziedzinie leśnictwa**

Podstawowym celem działań w zakresie ochrony lasu i gospodarki leśnej jest zachowanie lasu jako najważniejszego składnika równowagi ekologicznej biosfery. Obejmują one:

- krajowy program zwiększania lesistości i zadrzewień;
- ochronę ekosystemów leśnych przed gradacjami owadów, chorobami drzewostanów i pożarami;
- ochronę i przywracanie różnorodności biologicznej ekosystemów leśnych na obszarach szczególnej ochrony środowiska i leśnych kompleksów promocyjnych;
- opracowanie i wdrożenie koncepcji wielofunkcyjnej i zrównoważonej gospodarki leśnej na przykładach wybranych obszarów w Polsce.

- **Programy w dziedzinie ochrony przyrody i krajobrazu**

Przedsięwzięcia w dziedzinie ochrony przyrody i krajobrazu powinny zmierzać do zachowania cennych zasobów środowiskowych oraz różnorodności flory i fauny oraz krajobrazu, a także utrzymania puli genowej. Skierowane są na:

- zachowanie i wzbogacanie różnorodności biologicznej na obszarach chronionych, ze szczególnym uwzględnieniem parków narodowych i rezerwatów przyrody, a także w zespołach parkowych i pałacowo-ogrodowych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym;
- restytucję i reintrodukcję gatunków fauny i flory;
- rozwój bazy dla realizacji programów edukacji obejmującej ochronę przyrody i krajobrazu.

- **Programy w dziedzinie geologii**

Przedsięwzięcia koncentrują się na pracach i badaniach geologicznych, służących poznaniu budowy geologicznej kraju oraz ochronie zasobów litosfery. Pierwszorzędną rangę mają rozpoznanie i ochrona zasobów wód podziemnych oraz prace służące pozyskaniu przyjaznych środowisku źródeł energii. Programy obejmują:

- badania służące poznaniu budowy geologicznej kraju oraz ochronie środowiska;
- badania hydrogeologiczne;
- poszukiwanie i rozpoznawanie surowców mineralnych oraz ocena gospodarowania nimi;
- kartografię geologiczną, geosozologiczną i hydrogeologiczną.

Działalność Fundacji Wspomagającej Zaopatrzenie Wsi w Wodę

Głównym celem Fundacji, gdy powstała w grudniu 1987 r., była pomoc społecznościom wiejskim w budowie wodociągów, kanalizacji i oczyszczalni ścieków. Od 1991 r. jej działalność została poszerzona o szkolenia mieszkańców wsi w zakresie problematyki związanej z oczyszczaniem ścieków we wsiach oraz o szkolenia z zakresu drobnej przedsiębiorczości (tab. 3). Obecnie, ze względu na dysproporcję pomiędzy liczbą gospodarstw podłączonych do wodociągów

Tabela 3

Działalność Fundacji Wspomagającej Zaopatrzenie Wsi w Wodę do 1998 r.

Pomoc finansowa		
Budowa wodociągów	2555 wsi	141 949 gospodarstw
Budowa sieci kanalizacyjnych	102 wsi	13 240 gospodarstw
Budowa zbiorczych oczyszczalni ścieków	85 oczyszczalni	
Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków (zakończonych i w trakcie realizacji)	2334 oczyszczalni	
Budowa oczyszczalni ścieków dla ośrodków pomocy społecznej położonych na terenach wiejskich	19 ośrodków	
Szkolenia		
Szkolenia w zakresie drobnej przedsiębiorczości	364 szkolenia	8474 uczestników
Szkolenia w zakresie przydomowych oczyszczalni ścieków i ochrony środowiska	215 szkoleń	5532 uczestników
Wymiana młodzieży z Kanadą i Ukrainą	87 uczestników polskich, 96 kanadyjskich, 9 ukraińskich	9 miast-gmin polskich
Program Młodzież-Gmina-Środowisko	obszar 6 gmin	
Odbudowa urzędzeń wodociągowych (dotacje)	11 gmin	110 000 zł
Pomoc finansowa dla obszarów objętych powodzią w 1997 r.		
Pomoc finansowa dla bibliotek wiejskich, które poniosły straty w księgozbiorach	6 gmin	50 000 zł

Źródło: Fundacja Wspomagająca Zaopatrzenie Wsi w Wodę.

a liczbą gospodarstw podłączonych do kanalizacji, Fundacja zawiesiła popieranie inwestycji wodociagowych i skoncentrowała działalność na wspieraniu budowy oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacyjnych. Sponsorami Fundacji są US-AID, US-Polish Joint Commission on Humanitarian Assistance, Fundacja Forda, Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej oraz rządy Niemiec, Norwegii, Szwajcarii, Islandii, Kanady, Belgii, Włoch, Australii i Francji.

W 1999 r. Fundacja udziela pomocy finansowej między innymi na realizację przedstawionych poniżej programów.

1. Szkolenia w dziedzinie gospodarki ściekowej na wsi oraz innych aspektów ochrony środowiska

Tematyka szkolenia, zależnie od zapotrzebowania, obejmuje oczyszczalnie ścieków zbiorcze i sieci kanalizacyjne lub oczyszczalnie przydomowe. W programie przewidziany jest pokaz filmów, zawierających przegląd rozwiązań technicznych w zakresie sposobów oczyszczania ścieków stosowanych w Polsce i za granicą.

2. Program „Młodzież-Gmina-Środowisko”. Program edukacyjny dla młodzieży z terenów wiejskich i małych miast

Głównym celem programu jest kształtowanie i propagowanie wśród młodzieży, jak również za jej pośrednictwem wśród pozostałych mieszkańców wsi i miasteczek, świadomości ekologicznej i aktywnej postawy obywatelskiej. Program skierowany jest również na wykształcenie grupy inicjatorów działań społecznych na rzecz własnej wsi, gminy i społeczności lokalnej.

3. Popieranie działalności organizacji pozarządowych realizujących cele zgodne z celami statutowymi Fundacji

Fundacja może udzielać dotacji na działalność różnych organizacji pozarządowych, których cele działalności są zgodne z celami statutowymi Fundacji. Celem Fundacji według jej statutu jest: *pomoc w zaopatrzeniu wsi w wodę i rozwiązywaniu zagadnień gospodarki ściekowej oraz popieranie działalności kulturalnej, oświatowej i społecznej mieszkańców obszarów wiejskich.*

4. Udzielanie kredytów preferencyjnych

• Na budowę oczyszczalni przydomowych

Celem jest promocja przydomowych oczyszczalni ścieków na terenach wiejskich o rozproszonej budowie, gdzie budowa kanalizacji zbiorczej nie jest ekonomicznie uzasadniona. Kredyty te udzielane są do wysokości 50% kosztów budowy oczyszczalni przydomowych. Oprocentowanie wynosi 0,2 stopy kredytu redyskontowego NBP, ale nie mniej niż 7% rocznie. Okres spłaty będzie za każdym razem negocjowany z przedstawicielami kredytobiorcy występującego o udzielenie kredytu (ale nie może być dłuższy niż 5 lat, od dnia zawarcia umowy).

- **Na budowę zbiorczych oczyszczalni ścieków i kanalizacji zbiorczych**

Wysokość kredytu nie może przekroczyć 25% kosztów inwestycji (maks. 200 tys. zł). Oprocentowanie kredytu wynosi 0,2 stopy kredytu redyskontowego banku centralnego, lecz nie mniej niż 7,0% rocznie. Okres spłaty jest za każdym razem negocjowany z przedstawicielami kredytobiorcy (ale nie może być dłuższy niż 5 lat od momentu zawarcia umowy).

Uzyskanie wyżej wymienionego kredytu wymaga spełnienia następujących warunków:

- wykonawca sieci kanalizacyjnej oraz oczyszczalni ścieków musi być wybrany w drodze przetargu, zorganizowanego zgodnie z ustawą o zamówieniach publicznych; Fundacja zostanie poinformowana o terminie przetargu, tak aby jej przedstawiciel mógł wziąć w nim udział;
- wkład mieszkańców wsi, w której budowana jest oczyszczalnia ścieków lub sieć kanalizacyjna, nie może być mniejszy niż 10% kosztu budowy;
- kredytobiorcy, korzystający z pomocy Fundacji, zapewnią brakujące środki potrzebne do całkowitego sfinansowania inwestycji (z innych źródeł niż Fundacja i wkład mieszkańców np. z urzędu gminy, urzędu wojewódzkiego, agencji rządowych, banków itp.);
- kredytobiorcą będzie zarząd gminy bądź spółka wodno-ściekowa utworzona zgodnie z przepisami prawa wodnego.

Okres spłaty kredytu jest negocjowany i ustalany każdorazowo z przedstawicielami kredytobiorcy (ale nie może być dłuższy niż 5 lat, od dnia zawarcia umowy). Przewidywany okres karencji wynosi maksymalnie dwa lata i wygasa automatycznie po upływie 90 dni od zakończenia budowy. Odsetki od kredytu są spłacane kwartalnie, a ich spłata nie podlega karencji. Roczne oprocentowanie stanowi 0,2 stopy kredytu redyskontowego NBP, ale nie mniej niż 7,0% rocznie. Od przyznanego kredytu banki współpracujące z Fundacją pobierają prowizję w wysokości 0,1%. Realizacja kredytu następuje sukcesywnie po przedstawieniu w banku faktur dokumentujących poniesienie nakładów do wysokości 80% kredytu w okresie realizacji inwestycji określonym umową kredytową. Pozostałe 20% może być wypłacone po przedstawieniu Fundacji: kopii protokołu końcowego odbioru budowy i przekazania inwestycji do eksploatacji, „Ankiety końcowej” oraz kopii faktur na pokrycie wydatków w wysokości 20% kredytu, potwierdzonych przez inspektora nadzoru. Realizacja końcowej (20%) części kredytu nie może być wcześniejsza niż termin zakończenia inwestycji podany w opinii do wniosku o kredyt. W przypadku nieukończenia inwestycji w ustalonym w umowie kredytowej rozmiarze i terminie kredytobiorca traci prawo do wykorzystania 20% kwoty, a udzielony kredyt może zostać przekwalifikowany na komercyjny. W przypadku niespłacania rat kredytu i odsetek lub niecelowego

wykorzystania kredytu bank będzie naliczał odsetki jak dla kredytów przeterminowanych.

Procedura występowania o kredyt i przyznawania kredytów:

- 1) urzędy gmin, komitety społeczne, spółki wodno-ściekowe zainteresowane otrzymaniem kredytu powinny wystąpić do Fundacji ze zgłoszeniem określającym:
 - charakter i rozmiar inwestycji;
 - stan zaawansowania prac;
 - przewidziany termin zakończenia inwestycji;
 - potrzebne oraz posiadane środki finansowe;
- 2) po otrzymaniu zgłoszenia Fundacja wysyła na adres wnioskodawcy „Ankiety wstępne”, którą należy odesłać po uważnym wypełnieniu;
- 3) każda inwestycja, która została wstępnie zaakceptowana, będzie wizytowana przez inspektora Fundacji.

Ze względu na ograniczone środki finansowe Fundacja zastrzegła sobie prawo wyboru kredytobiorców, kierując się głównie zaangażowaniem społecznym w realizację inwestycji oraz jej kosztem.

Uwagi końcowe

Pomimo swojego miejsca i znaczenia rynek finansowania ochrony środowiska nie jest w pełni znany i zrozumiały dla potencjalnych klientów. Wielość form, źródeł i procedur stosowanych w jego ramach wymaga dobrej orientacji w celu podjęcia właściwej decyzji finansowej.

Częściowo tę lukę wypełniają dwa programy pomocowe finansowane przez US-AID: Wsparcie Programu Działań na rzecz Ochrony Środowiska (Environmental Action Programme Support Project – EAPS) oraz Program na rzecz Ekonomii Środowiska i Polityki Ekologicznej w Europie Środkowej i Wschodniej (Central and Eastern Europe Environmental Economics and Policy Project – C4EP), podejmując próbę zgromadzenia i upowszechnienia dostępnej informacji na temat instytucji i warunków dostępu do środków finansowych na inwestycje ekologiczne.

Stopniowe odtwarzanie warunków efektywnego sterowania gospodarką (prywatyzacja, aktywna rola pieniądza), z uwzględnieniem wymagań środowiska w Polsce, będzie zwiększało rolę funduszy prywatnych (fundusze inwestycyjne, banki, środki finansowe inwestora) stymulowanych przez inicjatywy i impulsy płynące z operowania funduszami publicznymi (fundusze ekologiczne, fundacje, pomoc zagraniczna oraz budżety centralny i lokalne).

W przyszłości, po pełnej odbudowie instytucji rynkowych może zaniknąć potrzeba celowych funduszy ekologicznych udzielających ogólnego wsparcia dla przedsięwzięć ochrony środowiska. Finansowanie przez sektor prywatny będzie uzupełnione środkami z budżetów ogólnych, chroniących dobro ogólne tam, gdzie rynek zdradza swoje naturalne ułomności, czyli przede wszystkim tam, gdzie występują efekty zewnętrzne i dobra publiczne.

Literatura

- European Commission, Directorate for Agriculture, 1998: *Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern Europe*. Poland.
- The European Commission, 1998: *Enlargement 98. Commission Report*. Poland.
- MOSZNIŁ: Rynek finansowy ochrony środowiska, <http://gate.mos.gov.pl>.
- SIUDEK T., ŚLEDŹ A., 1999: Pozostałe linie kredytowe dla wsi i rolnictwa.[w:] *Wiś Jutra*, nr 2(7).
- SZACKI J., 1998: Lokalna polityka ochrony środowiska w perspektywie integracji z Unią Europejską, <http://www.ikz.edu.pl>.
- SZWED T. Finansowanie gminnych inwestycji w gospodarce odpadami. Materiały z seminarium „Proekologiczna gospodarka odpadami” <http://free.ngo.pl>.

Financial and Non-financial Forms of Environment Protection Supporting

Abstract

The paper highlights financial and other aspects of environment protection supporting with special focus on Poland's experience.

In the European Union it was with the Single European Act, that the environment found its place in the Treaty. The Maastricht Treaty clearly states that the environment becomes community policy. The main principles of environmental action include: prevention, correction at source, "polluter pays" principle (polluter has to pay expenses incurred through the prevention) and subsidiarity principle (the actions of the EU have to be limited to measures justifying action at Community level). The Treaty stresses the need for combining free-trade objectives with a high level of environmental protection. It is thus accepted that natural resources constitute the basis and the limits of economic development.

The environment is one of the fundamental axes of relations between the EU and the countries of Central and Eastern Europe (CEECs). Some of these

countries which are candidates for accession (including Poland) will have to adopt environmental *Acquis*.

In the environmental field, Poland has made some progress since 1989 but major investments are needed. Several types of financial instruments have been specifically created for the implementation of ecological projects. The main sources of their financing cover ecological funds, foundations, commercial banks, leasing institutions and investment funds. Environmental protection has formed an integral part of the PHARE programme of assistance in the economic reform of the CEECs since its launch in 1990.

Funds' allocation makes it possible to provide capital for training operations; projects combining environmental protection and rural development; measures accompanying the agricultural policy (ex. introducing organic farming). They also encourage setting up rural development network (promoting waste management, watercourse management, development of renewable energy sources, creation of water distribution networks, development of renewable energy sources, etc.).